

संस्कृत (सामान्य) - 2012

समय : 3 घण्टे]

कक्षा : 10वीं

[पूर्णांक : 100

निर्देश- (1) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः सन्ति। (2) प्रश्नानां सम्मुखे अङ्काः प्रदत्ताः।

प्रश्न 1. उचित विकल्पं चित्वा लिखत-

- (क) 'अत्याचारः' इत्यस्मिन् पदे सन्धिः अस्ति- 1
 (अ) गुण सन्धिः (ब) यण् सन्धिः
 (स) अयादि सन्धिः (द) दीर्घ सन्धिः
- (ख) 'तल्लीनः' इत्यस्मिन् पदे सन्धिः अस्ति- 1
 (अ) व्यंजन सन्धिः (ब) वृद्धि सन्धिः
 (स) विसर्ग सन्धिः (द) पूर्वरूप सन्धिः
- (ग) 'विसर्ग सन्धेः उदाहरणमस्ति- 1
 (अ) षडाननः (ब) तच्छीलः
 (स) प्रत्येकः (द) मनोरथः
- (घ) 'महा + औषधिः' इत्यस्य सन्धिः अस्ति- 1
 (अ) महोषधिः (ब) महाऔषधिः
 (स) महौषधिः (द) महैषधिः

प्रश्न 2.

- (क) 'चौरभयम्' इत्यस्मिन् पदे समास अस्ति- 1
 (अ) द्वितीया तत्पुरुषः (ब) चतुर्थी तत्पुरुषः
 (स) सप्तमी तत्पुरुषः (द) पञ्चमी तत्पुरुषः
- (ख) कर्मधारय समासस्य उदाहरणम् अस्ति- 1
 (अ) कृष्णासर्पः (ब) सचक्रम्
 (स) पीताम्बरः (द) परोपकारः
- (ग) 'रूपस्य योग्यम्' इत्यस्य पदस्य सामासिक पदमस्ति- 1
 (अ) रूप योग्यम् (ब) रूपं योग्यम्
 (स) अनुरूपम् (द) योग्यरूपम्

प्रश्न 3.

- (क) 'क्तवतु' प्रत्ययस्योदाहरणमस्ति- 1
 (अ) गुणवान् (ब) लिखितवान्
 (स) दर्शनीयम् (द) कम्पमानः
- (ख) 'बाल + टाप्' इत्यस्य पदम् भविष्यति- 1
 (अ) बालटाप् (ब) बालटा
 (स) बाला (द) बालाप्
- (ग) 'जेतुम्' इत्यस्मिन् पदे प्रत्ययोऽस्ति- 1
 (अ) अनीयर् (ब) तव्यत्
 (स) क्त (द) तुमुन्
- (घ) 'अहम् विद्यालयं गत्वा पठामि' इत्यस्मिन् वाक्ये कृदन्तम् अस्ति- 1
 (अ) क्त्वा (ब) ल्यप्
 (स) तुमुन् (द) शतृ

प्रश्न 4.

- (क) अधोलिखितेषु उपसर्गाः अस्ति- 1
 (अ) अस्ति (ब) सन्ति
 (स) स्तः (द) प्रति

- (ख) 'निर्धनः' इत्यस्मिन् पदे उपसर्गः अस्ति- 1
 (अ) निस् (ब) निर्
 (स) नि (द) निध
- (ग) अधोलिखितेषु अव्ययम् नास्ति- 1
 (अ) इव (ब) अद्य
 (स) बालकः (द) शनैः
- (घ) 'सदाचारः एव परमोधर्मः' अस्मिन् वाक्ये अव्ययम् अस्ति- 1
 (अ) परम (ब) धर्मः
 (स) सदाचारः (द) एव
- प्रश्न 5. (क) परसदननिविष्टः को.....न याति। 1
 (अ) लघत्वं (ब) गुरुत्वं
 (ख) .....कर्त्तव्यः प्राणैः कण्ठगतैरपि। 1
 (अ) परोपकारः (ब) स्वोपकारः
- प्रश्न 6. (क) 'नेष्यामः' इत्यस्मिन् पदे धातुः अस्ति- 1
 (अ) नेष् (ब) नी
 (स) नेष् (द) नेस्
 (ख) 'पचेः' इत्यस्मिन् पदे पुरुषः अस्ति- 1
 (अ) प्रथम पुरुषः (ब) उत्तम पुरुषः
 (स) मध्यम पुरुषः (द) अन्य पुरुषः
 (ग) 'द्रक्ष्यन्ति' इत्यस्मिन् पदे लकारः अस्ति- 1
 (अ) लट् लकारः (ब) लोट् लकारः
 (स) लङ् लकारः (द) लृट् लकारः
 (घ) 'अगच्छतम्' इत्यस्मिन् पदे वचनम् अस्ति- 1
 (अ) एकवचनम् (ब) द्विवचनम्
 (स) बहुवचनम् (द) कोऽपि नास्ति
- प्रश्न 7. युग्म मेलनं कुरुत- 4
 'अ' 'आ'
 (क) मनः ज्योतिषाम् (1) न कुर्यात्
 (ख) पुरुषादः (2) एकं ज्योतिः
 (ग) संस्कृतम् अवश्यमेव शिक्षणीयम् (3) घटोत्कचः
 (घ) बालैः सह सख्यम् (4) विवेकानन्दः
- प्रश्न 8. शुद्ध वाक्यानां समक्षम् 'आम्' अशुद्ध वाक्यानां समक्ष 'न' इति लिखित- 4
 (क) कौत्सः गुरुदक्षिणार्थी आसीत् ।
 (ख) छत्रसालः 'बुन्देलकेसरी' इति नाम्ना प्रसिद्धः।
 (ग) धनेन अमृतत्वं प्राप्यते।
 (घ) मानव शरीर देव दुर्लभं नास्ति।
- प्रश्न 9. प्रदत्तैः शब्दैः रिक्त-स्थान पूर्तिं कुरुत- 4
 (नादेशे, मनः, नीरोगः, श्रेष्ठः)
 (क) तन्मे.....शिवसङ्कल्पमस्तु।
 (ख) ज्येष्ठः .....कुले लोके।
 (ग) न नक्तं.....चरेत् ।
 (घ) मनुष्य सदा.....भवेत् ।

- प्रश्न 10. अधोलिखित शब्देषु चतुर्णां शब्दानां रूपाणि निर्देशानुसारं त्रिषु वचनेषु लिखत-
- (क) कवि-चतुर्थी विभक्तिः 4
- (ख) नामन् -द्वितीया विभक्तिः
- (ग) अस्मद्-प्रथमा विभक्तिः
- (घ) तत् (पुल्लिङ्ग)-द्वितीया विभक्तिः
- (ङ) साधु-षष्ठी विभक्तिः

- प्रश्न 11. निम्नलिखित प्रश्नेषु चतुर्णां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायाम् एकपदेन लिखत-
- (क) मनः जाग्रतः कुत्र उदैति? 4
- (ख) वैयाकरणेषु पूर्णः सर्वमान्यश्च कः?
- (ग) आत्महिताय किम् अनुष्ठेयम् ?
- (घ) भारतस्य पुरातनः सखा कः विद्यते?
- (ङ) महाभारतस्य प्रणयनं केन कृतम् ?

- प्रश्न 12. निम्नलिखित प्रश्नेषु त्रयाणां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत-भाषायाम् एकवाक्येन लिखत-
- 6

- (क) छत्रसालः कस्य शिष्यः आसीत् ?
- (ख) विदिशा नगरी कस्मिन् प्रदेशे स्थिता विद्यते?
- (ग) कृषीबलैः काः समेधिताः भवन्तु?
- (घ) सर्वप्राचीना भाषा का अस्ति?

- प्रश्न 13. अधोलिखितगद्यांशं सम्यक् पठित्वा प्रश्नानामुत्तराणि लिखत-
- स्वस्थ-शरीरे एवं स्वस्था बुद्धिः वसति। स्वस्था बुद्धि एव स्वस्थ विचाराणां जननी अस्ति। व्यायामशीलः मनुष्यः एव नीरोगः चिरंजीवी च भवति। व्यायामशीलाः मनुष्याः प्रायेण रूग्णाः न भवन्ति। विविध रोगाणां चिकित्सा अपि व्यायामेन सम्भवति। अतः जीवनस्य कृते व्यायामः परमावश्यकः।

- (क) उपर्युक्तः गद्यांशस्य उचित शीर्षकं लिखत। 2
- (ख) स्वस्था बुद्धिः कुत्र वसति? 1
- (ग) कः एव नीरोगः? 1
- (घ) विविध रोगाणां चिकित्सा केन सम्भवति? 1

- प्रश्न 14. स्वस्य प्रायार्यस्य कृते छात्रवृत्त्यर्थं प्रार्थनापत्रं लिखत।

- (अथवा) स्व भ्रातुः जन्मदिनोत्सवस्य कृते स्वमित्रस्य आमन्त्रण पत्रं लिखत। 4

- प्रश्न 15. अधोलिखित गद्यांशेषु गद्यांशद्वयस्य प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायां देयानि- 10

- (क) वरूण देवः वृष्टिं वर्षति। सूर्यदेवः प्रकाशं प्रयच्छति, भूमाता वृक्षस्य आधारभूता अस्ति। वायुः अनिलं ददाति। ते सर्वे वृक्षं पालयन्ति पोषयन्ति रक्षन्ति च। ते न कदापि "मम अधिकारः वर्तते" इति अवदन् । ते सर्वे परोपकारिणः। परं यूयं सर्वे परोपकारिणः वृक्षस्य साहाय्यं स्वीकृत्य तमेव नाशयितुं कृत सङ्कल्पा यूयं स्वाश्रयमेव नाशयशा। अस्मिन् वृक्षे छिन्ने सति यूयं कुत्र गच्छथ?

प्रश्नः-

- (1) कः वृष्टिं वर्षति?
- (2) सूर्यदेवः किं प्रयच्छति?
- (3) का वृक्षस्य आधारभूता अस्ति?
- (4) कः अनिलं ददाति?
- (5) के परोपकारिणः?

(ख) 'प्रकृतिरपि समयस्य पालनं कार्यपरायणताम् एवं उपदिशति निरन्तम्' प्रकृतौ यावन्तः पदार्थाः सृष्टाः सन्ति ते सर्वेऽपि अहोरात्रं कार्यं संलग्ना एव दृश्यते। सूर्य-चन्द्राभ्याम् आरभ्य कीटपतङ्गपिपीलिका पर्यन्तं सर्वेऽपि स्व-स्व व्यापारे व्याप्तताः विलोक्यन्ते। अतः प्रकृत्या अपि इयमेव शिक्षा दीयते यत् नहि केनापि समयस्य अनुपयोगः कर्तव्यः इति।

प्रश्नः-

- (1) प्रकृतिरपि किं उपदिशति?
- (2) प्रकृतौ यावन्तः पदार्थाः सृष्टाः सन्ति ते अहोरात्रं कस्मिन् संलग्ना एव दृश्यते?
- (3) सर्वेऽपि कस्मिन् व्याप्तताः विलोक्यन्ते?
- (4) कया समयस्य पालनमेव शिक्षा दीयते?
- (5) कस्य अनुपयोगः न कर्तव्यः?
- (ग) तस्मिन् काले भूलोके गङ्गा न आसीत् । आकाशमार्गे तस्याः प्रवाहं सोढुं भूमिः शक्ता न आसीत् । तां प्रथमतः गृहीतुं परमेश्वरः एव शक्तः आसीत्। तस्मात् ईश्वरं ध्यात्वा भागीरथः तपः कृतवान् । सहस्रवर्षानन्तरम् एव ईश्वरः आकाशगङ्गां स्व जटासु गृहीतुम् अङ्गीकारं दत्तवान् । एवं सा नदी ईश्वरस्य जटासु प्रथमं पतितवती।

प्रश्नः-

- (1) तस्मिन् काले कुत्र गङ्गा न आसीत् ?
- (2) आकाशमार्गे कस्याः प्रवाहं सोढुं भूमिः शक्ता न आसीत् ?
- (3) गङ्गाम् प्रथमतः गृहीतुं कः शक्तः आसीत् ?
- (4) कः तपः कृतवान् ?
- (5) 'ईश्वरस्य' इत्यस्य पदस्य विभक्तिं वचनञ्च लिखत।

प्रश्न 16. अधोलिखितपद्यांशेषु पद्यांशद्वयस्य प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृत भाषायां लिखत- 10

- (क) केयूराणि न विभूषयन्ति पुरुषं हारा न चन्द्रोज्ज्वलाः,
न स्नानं विलेपनं न कुसुमं नालङ्कृता मूर्धजाः।
वाण्येका समलङ्करोति पुरुषं या संस्कृता धार्यते,
क्षीयन्ते खलु भूषणानि सततं वाग्भूषणं भूषणम्॥

प्रश्नः-

- (1) चन्द्रोज्ज्वलाः हारा कं न विभूषयन्ति?
- (2) वाण्येका पुरुषं किं करोति?
- (3) कानि खलु क्षीयन्ते?
- (4) सततं भूषणं किम् ?
- (5) सततं इति शब्दस्य समानार्थी पदं लिखत ।
- (ख) मत्ता गजेन्द्रा मुदिता गवेन्द्रा,
वनेषु विक्रान्ततरा मृगेन्द्राः।
रम्य नगेन्द्रा निभृता नरेन्द्राः,
प्रक्रीडितो वारिधरैः सुरेन्द्रः॥

प्रश्नः-

- (1) मत्ताः के?
- (2) गवेन्द्राः कीदृशाः भवन्ति?
- (3) वनेषु विक्रान्तराः के?
- (4) के निभृताः सन्ति?

- (5) सुरेन्द्रः कैः सह प्रक्रीडितः?
 (ग) दरिद्रता धीरतया विराजते,
 कुवसन्नता शुभ्रतया विराजते।
 कदन्नता चोष्णतया विराजते,
 कुरूपता शीलतया विराजते॥

प्रश्न:-

- (1) दरिद्रता कया विराजते?
 (2) का शुभ्रतया विराजते?
 (3) कदन्नता कया विराजते?
 (4) शीलतया का विराजते?
 (5) 'विराजते' इति पदस्य धातुः, लकारः, पुरुषः, वचनं च लिखत।
- प्रश्न 17. अस्मिन् प्रश्नपत्रे समागतान् श्लोकान् विहाय स्वापाठ्यपुस्तकात् कण्ठस्थीकृतं सुभाषितद्वयं लिखत। 4
- प्रश्न 18. अधोलिखित वाक्यानां कथानुसारेण क्रमसंयोजनं कुरुत- 5
 (क) ततः वासुदेवः रामनाथपुरं प्राप्य रामदेवस्य गृहम् अगच्छत् ।
 (ख) गङ्गातीरे मार्कण्डेयः नाम कश्चन मुनिः वसति स्म।
 (ग) शिष्यः अनन्तरं रामनाथपुरं प्रति प्रस्थितवान् ।
 (घ) वासुदेवः तस्य प्रिय शिष्यः आसीत् ।
 (ङ) किञ्चिदग्रे गतः वासुदेवः कञ्चित् देवालयम् अपश्यत् ।
- प्रश्न 19. अधोलिखितेषु एकं विषयं स्वीकृत्य शतशब्देषु संस्कृते निबन्धं लिखत- 10
 (क) संस्कृत भाषायाः महत्त्वम्।
 (ख) सदाचारः।
 (ग) मम दिनचर्या।
 (घ) अस्माकं देशः।
- प्रश्न 20. अधोलिखितेषु पञ्च अशुद्ध वाक्यानां शुद्धिः करणीया- 5
 (क) सैनिकः अश्वेन पतति।
 (ख) श्री गणेशं नमः।
 (ग) सर्वे बालकाः धावति।
 (घ) बालकः विद्यालयस्य प्रति गच्छति।
 (ङ) जलस्य विना जीवनं नास्ति।
 (च) भवान् कुत्र पश्यसि?
 (छ) पुस्तकम् उत्पीठिकायाः अस्ति।

<http://www.mpboardonline.com>

Whatsapp @ 9300930012

Your old paper & get 10/-

पुराने पेपर्स भेजे और 10 रुपये पायें,

Paytm or Google Pay से